

Slikarstvo od 1650. do 1750. godine u župnim crkvama na području umaško-oprtaljskog dekanata

Dostal, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:969704>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Akademska godina 2014/2015

SLIKARSTVO OD 1650. DO 1750. GODINE U ŽUPNIM CRKVAMA NA PODRUČJU
UMAŠKO-OPRTALJSKOG DEKANATA

Studentica: Nikolina Dostal
Mentorica: dr. sc. Nina Kudiš, red. prof.

Sadržaj

Sadržaj.....	2
Sažetak	3
Povijesni kontekst	5
Venecijansko slikarstvo od 1650. do 1750. godine	7
Buje	8
Dajla	11
Grožnjan.....	14
Kršete	15
Momjan	16
Nova Vas	17
Savudrija	18
Sveta Marija Krasu.....	20
Umag	21
Završje.....	23
Zaključak.....	26
Popis literature:	28
Popis reprodukcija:	30

Sažetak

Na području umaško-oprtaljskog dekanata u razdoblju od 1650. do 1750. godine u župnim crkvama sva djela potječu od mletačkih majstora. Teme su one koje su često vezivane uz Veneciju, što se prvenstveno odnosi na sve prikaze vezane uz Bogorodicu. Najzastupljenija takva tema je *Bogorodica od Ružarija* koju prate sveti Dominik sa svetom Katarinom Sijenskom a ponegdje sa svetom Rozalijom Limskom. Prisutni prikazi još uvijek u velike poštuju odredbe Tridentskog koncila s obzirom da je glavni naručitelj Crkva.

Također, u Istri je nerijetko moguće naići na prikaze ranokršćanskih mučenica poput svete Eufemije, svete Lucije ili svete Apolonije, a njihovi prikazi vezuju se uz pučko vjerovanje u iscjeliteljske moći mučenica.

Gradovi zahvaćeni povijesnim i teritorijalnim okvirom ovog rada su Buje, Dajla, Grožnjan, Kršete, Momjan, Nova Vas, Savudrija, Sveta Marija na Krasu, Umag te Završje.

U župnoj crkvi svetog Servula u Bujama sačuvana su čak tri djela koja se podudaraju sa zadanim vremenskim okvirom. Prvo je *Bogorodica s Djetetom i svecima*, atribuirano Sante Piattiju i datirano između 1732. i 1742. godine. U ovom djelu moguće je uz pomoć ikonografije pratiti povezanost Buja sa Venecijom, s obzirom da se pojavljuju sveci inače karakteristični za mletačko područje.

Slijedeća dva bujska djela rad su mletačkog slikara Giuseppea Camerate, a prikazuju *Čudo svetog Servula i Mučeništvo svetog Servula* te se vezuju uz zrelu fazu majstorovog stvaranja.

U Dajli je sačuvana *Bogorodica s Djetetom, svetim Ivanom Krstiteljem i svetim Lovrom* iz 1692. godine. Oltarnu palu je potpisao i datirao slikar Giovanni Carboncino, učenik Mattea Ponzonea.

Dva djela sačuvana su u Grožnjanu. Prikaz *Svetog Petra iz Alcantare* naslikao je Gaspare Vecchia za župnu crkvu svetog Vida i Modesta. Drugo sačuvano djelo u istoj crkvi prikazuje *Susret na zlatnim vratima* nepoznatog autora iz prve polovine 18. stoljeća. Riječ je o manje poznatom djelu slabije kvalitete.

U župnoj crkvi svetog Petra i Pavla u Kršetama nalaze se četiri sačuvana djela, a to su *Bogorodica s Djetetom na prijestolju, svetom Katarinom i svetom Lucijom, Sveta Lucija, Sveta Apolonija* te *Sveta Apolonija i sveta Margareta*.

U Momjanu se nalazi prikaz *Bogorodice Žalosne* datiran u prvu polovinu 18. stoljeća. Autor djela je nepoznat, no moguće je primijetiti da je djelo izrađeno prema predlošku Carla Dolcija.

Krajem 17. stoljeća, nepoznati slikar izradio je oltarnu palu sa prikazom *Bogorodice Karmelske s Djetetom, svetom Katarinom i svetom Uršulom* za župnu crkvu u Novoj Vasi (Novigradskoj).

Na lijevom zidu župne crkve svetog Ivana Apostola u Savudriji nalazi se djelo *Krist i preljubnica* iz osmog ili devetog desetljeća 17. stoljeća čiji je autor također nepoznat. U župnoj zbirci nalazi se *Sveta Lucija*, iz 1685. godine čiji autor nije poznat.

U župnoj crkvi Svete Marije na Krasu nalazi se još jedan u nizu prikaza mučenica karakterističan za istarsko područje te se radi ponovo o prikazu *Svete Lucije i svete Apolonije* s početka 18. stoljeća a autor je Angelo de Coster.

Godine 1650. Giacomo Alugaro je za župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Umagu naslikao *Bogorodicu od svetog Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Katarinom Sijenskom* te se naposljetku i potpisao. Sljedeće umaško djelo iz 1744. godine rad je majstora koji se potpisao inicijalima, no njegov identitet je nažalost još uvijek nepoznat. Slika se nalazi u župnoj zbirci a prikazuje *Silazak Duha Svetoga*.

Posljednja župa o kojoj je riječ u ovom radu je Završje sa dvije oltarne pale Gasparea Dizianija, učenika Gregoria Lazzarinija te sljedbenika Sebastiana Riccija. Prvo djelo nalazi se na drugom bočnom oltaru lijevo a prikazuje *Bogorodicu od Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Rozalijom Lirskom*, dok se drugo djelo, sa temom *Bezgrešnog začeća sa svecima*, nalazi na drugom bočnom oltaru desno.

KLJUČNE RIJEČI: umaško-oprtaljski dekanat, Buje, Giuseppe Camerata, Giovanni Carboncino, Gaspare Vecchia, Umag, Giacomo Alugaro, Završje, Gaspare Diziani

Povijesni kontekst

Do 1797. godine Istra je bila teritorijalno podijeljena između Mletačke Republike i Austrijskog Carstva što je rezultiralo političkom nestabilnošću i nemirima.¹ Kriza u kojoj se Istra nalazila trajala je čitavo 16. i 17. stoljeće te je bila dodatno pojačana ratovima i pljačkama. Kao posljedica tih događaja ruralno stanovništvo nalazilo se u neimaštini, zahvaćeno glađu i raznim epidemijama. U takvim uvjetima likovno stvaralaštvo nije imalo mogućnosti da se dodatno razvija budući da je broj narudžbi znatno opao, samim time nastupa dekadencija umjetnosti.

Umjetnost u Istri svoj oporavak dočekuje već u prvoj polovici 18. stoljeća, kada uslijed poboljšanja životnih uvjeta i gospodarskih prilika dolazi do porasta umjetničke produkcije. Pojačani broj narudžbi objašnjava se činjenicom da tada započinje obnova i gradnja mnogih crkvi i samostana te im je potrebno opremiti interijer.

Do 18. stoljeća glavni naručitelj u mletačkom djelu Istre ostaje crkva, dok se pojedinci kao naručitelji rjeđe javljaju. Upravo zbog neposredne blizine Venecije, većina sačuvanih slikarskih djela potječe iz venecijanskih slikarskih radionica. Kao što je uobičajeno u provincijama, slikarsku produkciju ovog vremenskog raspona teško je stilski objediniti s obzirom da provincijsko stvaralaštvo često koje stoljeće kasni za aktualnim stilskim promjenama. Glavne ideje stila su do provincija i lokalnih umjetnika putovale uz pomoć grafičkih predložaka. Djela nisu stilski povezana, ali ih se zato može tematski povezati. Većina sačuvanog korpusa sastoji se od sakralne tematike uz poneki izuzetak profane teme, uglavnom portreta.

Crkva je, kao glavni naručitelj, utjecala na formiranje ukusa lokalne zajednice te se tako kroz 17. i 18. stoljeće slikarstva u Istri još uvijek zadržavaju teme i norme u ikonografiji određene Tridentskim koncilom. Osobito popularne na području mletačkog djela Istre bile su ikonografske teme koje su se vezivale uz Bogorodicu, s obzirom da ju je Venecija smatrala svojom zaštitnicom.

Možda najzastupljenija tema vezana uz Bogorodicu je *Bogorodica od Ružarija*, koja se vezuje uz pobjedu Venecije u Lepantskoj bitci 1571. godine.² U toj su se bitci sukobile kršćanske snage Svete Lige i Turci Osmanlije. Venecija, kao važna sudionica rata, isticala je da je za pobjedu zaslužno zazivanje njihove zaštitnice Bogorodice i moljenje ružarija.³ Tradicionalno, u ovoj temi Bogorodicu

1 VIŠNJA BRALIĆ, "Razdoblje mira i oporavka" – slikarstvo u Istri u posljednjim desetljećima 17. i u 18. stoljeću, u: Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 77

2 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 1), 81

3 UREDNICI ENCICLOPEDIAE BRITANNICE, Lepantska bitka, u: *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/event/Battle-of-Lepanto> 2. 8. 2015.

prate sveti Dominik i sveta Katarina Sijenska. U Istri je često bio zastupljen kult Bezgrešnog Začeca Bogorodice.⁴ Bogorodica oborenog pogleda stoji na polumjesecu a okružuje ju vijenac zvijezda. Ikonografija se temelji na apokaliptičnom opisu. Polumjesec pod Bogorodičinim nogama aludira ponovo na bitku kod Lepanta, služeći u ovom prikazu kao simbol pobjede kršćana nad muslimanima.⁵

U ikonografiji istarskog slikarstva često je moguće naići na prikaze ranokršćanskih mučenica, kao što su sveta Eufemija, sveta Foška, sveta Lucija, sveta Katarina Aleksandrijska i sveta Agata i Apolonija. Njihova pojava na prikazima uobičajena je u provincijama s obzirom da je među pukom bilo rašireno vjerovanje u njihove iscjeliteljske moći. Uobičajeno je da se mučenice prikazuju pojedinačno ili u paru. Uslijed čestih epidemija bolesti, ne treba začuditi što su istarskim crkvama česti i prikazi svetaca zaštitnika od bolesti, osobito svetog Roka i Sebastijana, zaštitnika od kuge, čiji u prikazi bili česti tokom 17. i 18. stoljeća.

Određeni biskupi, kao predstavnici crkve, izvršili su velik utjecaj na umjetničku produkciju. Za područje današnjeg umaško-oprtaljskog dekanata važno je spomenuti venecijanskog biskupa Gasparea Negrija, koji je zaslužan za brojne narudžbe izravno iz *Serenissime*. Negri je, osim što je bio biskup, bio vrsni pravnik, erudit i povjesničar. Poticao je razvoj kultura lokalnih svetaca mučenika, što se osobito primjećuje u Bujama, pri poticanju njegovih narudžbi vezanih uz lokalnog sveca, svetog Servula.

Što se tiče granica biskupija unutar Istre, one su određene u 12. stoljeću i nisu se mijenjale sve do 20. kolovoza 1788. godine kada je papa Pio VI. na prijedlog cara Josipa II. ukinuo tršćansku i pićansku biskupiju. Tada je u Gradiški osnovana nova biskupija u koju iz pulske biskupije prelazi Nova Vas. Ta je podjela bila kratkotrajna budući da je Gradiška biskupija ukinuta već 1791. godine a umjesto nje ponovno uspostavljena tršćanska biskupija. Daljnje promjene granica slijedile su 30. lipnja 1828. godine bulom pape Leona XII. *Locum beati Petri* kada je ukinuta novigradska biskupija i pripojena tršćanskoj, kao i koparska biskupija. Tom je prilikom pulska biskupija sjedinjena s porečkom, čiji je dio umaško-oprtaljski dekanat.⁶

4 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 1), 81

5 BRANKO FUČIĆ, Bezgrešno začecje, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006., 164-165

6 MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, *Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije*, Pazin, 1999., 21-24

Venecijansko slikarstvo od 1650. do 1750. godine

Važno je istaknuti da je venecijanska slikarska scena posljednje četvrtine 17. stoljeća izuzetno kompleksna. S jedne strane, javlja se struja *tenebrista*, koje karakterizira upotreba jakog *chiaro scuro* te dramatične kompozicije. Na dramatičnost takvih djela utjecao je i boravak Luce Giordana (1632.-1705.)⁷ na mletačkom području te dolazak Giambattiste Langettija (1625.-1676.)⁸ koji su na venecijansko tlo donijeli utjecaj španjolskog baroknog slikara Jusepea de Ribere (1591.-1652.)⁹ Sedamdesetih godina 17. stoljeća njihovo se djelovanje smiruje dolaskom Johanna Carla Lotha, germanskog baroknog slikara koji je većinu svog života proveo djelujući u Veneciji.¹⁰

Suprotnost *tenebristima* predstavljaju *chiaristi* koji se javljaju u posljednjim desetljećima *seicenta*. Paleta boja koju koriste svjetlija je u odnosu na *tenebriste* (kao što im i samo ime govori) te napuštaju baroknu dramatičnost pri tom koristeći svježije kompozicije i prikazujući ljupke likove. *Chiaristi* na slikarsku scenu donose iluzionističke barokne oslike kakvima su se često ukrašavale kupole i svodovi građevina.¹¹

Također, potrebno je istaknuti da je upravo zbog kompleksnosti slikarske scene, Venecija imala najdinamičnije slikarske škole.¹² Brojni venecijanski umjetnici djeluju u različitim umjetničkim centrima, ne ograničavajući se samo na venecijansko područje. Već početkom 18. stoljeća, Venecija nadmašuje Rim, Napulj, Bolognu i Genovu, da bi u drugom desetljeću 18. stoljeća bila vodeća u Europi. Prvo desetljeće 18. stoljeća u Veneciji okarakterizirano je djelovanjem dvaju suprotnosti, Sebastiana Riccija i Giovannija Battiste Piazzette. Sebastiano Ricci (1659.-1734.) obrazovao se u

7 Talijanski slikar, obrazovao se kod španjolskog slikara de Ribere. Nakon što je otputovao u Rim posvetio se proučavanju rada renesansnih majstora poput Rafaela i Michelangela, da bi naposljetku započeo suradnju sa Pietrom da Cortonom. Bio je upoznat sa aktualnim zbivanjima na slikarskoj sceni te je tako poznato da je oponašao slikare poput Rembrandta i Rubensa.

MARIA GIOVANNA SARTI, Luca Giordano, u: *Dizionario biografico degli Italiani*, 2001.,

[http://www.treccani.it/enciclopedia/luca-giordano_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/luca-giordano_(Dizionario-Biografico)/) 6. 9. 2015.

8 Talijanski slikar rođen u Genovi. Nakon kratkog obrazovanja kod lokalnih slikara odlazi u Rim u radionicu Pietra da Cortone. Po završetku obrazovanja seli se u Veneciju, gdje donosi utjecaj Caravaggia.

GIUSEPPE FIOCO, Giambattista Langetti, u: *Dizionario biografico degli Italiani*,

[http://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-langetti_\(Enciclopedia-Italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-langetti_(Enciclopedia-Italiana)/) 6. 9. 2015.

9 Španjolski barokni slikar, najpoznatiji po djelima sakralne i mitološke tematike. Kao mladić u Španjolskoj se navodno obrazovao kod Francisca Ribalte. Veći dio svog života proveo u Napulju, koji je tada bio u političkoj vlasti Španjolske. Radio uglavnom za španjolske naručitelje ali i za crkvene naručitelje u Italiji. Djela mu se odlikuju naturalizmom i tenebrizmom.

UREDNICI ENCYCLOPEDIJE BRITANNICE, Jose de Ribera, u: *Encyclopaedia Britannica*,

<http://www.britannica.com/biography/Jose-de-Ribera> 6. 9. 2015.

10 *Dizionario biografico degli Italiani*, <http://www.treccani.it/enciclopedia/johann-carl-loth/>, 9. 9. 2015.

11 VIŠNJA BRALIĆ, Djela mletačkih slikara, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, 2006., Zagreb

12 RUDOLF WITTKOWER, *Art and Architecture in Italy 1600.-1750.*, Yale University Press, 1999., 72.

Parmi i Rimu, a u Veneciju se vratio 1700. godine da bi ostao sljedećih 12 godina. Slikarstvo mu je svijetlo i dekorativno, prvenstveno utemeljeno na umjetnosti Veronesea i Luce Giordana. S druge strane, Giovanni Battista Piazzetta (1682.-1754.), nakon 1711. boravi do svoje smrti u Veneciji. Slikarstvo mu je *tenebrističko* s naglašenim *chiaro scuro*. Bio je izrazito utjecajan te je imao velik broj učenika u svojevrsnoj privatnoj akademiji. Venecijanski slikari tog razdoblja koji su se još obrazovali, mogli su odabrati kojoj od ove dvije struje će se prikloniti te kod kojeg od ova dva umjetnika će se obrazovati.¹³

Buje

Buje, sa župnom crkvom sv. Servula, već u drugoj polovini 18. stoljeća postaje važno crkveno sjedište novigradske biskupije. Već za vrijeme biskupa Danijela Sansonija (1717.-1725.), među ostalim župama novigradske biskupije prednjači po uređenju zborne crkve, ali i broju svećenika. U vizitaciji navodi da je zborna crkva dobro opremljena sa sedam oltara, a ima sakristiju, krstionicu, propovjedaonicu, orgulje i zvonik sa zvonima.¹⁴

U vizitaciji biskupa Gasparea Negrija (1733.-1742.) crkva je opisana kao "građevina nepravilnog oblika i vrlo nepogodne konstrukcije". Iz tih razloga biskup je nastojao sakupiti novčana sredstva za ponovnu izgradnju crkve. S obzirom da prikupljanje novaca nije bilo osobito uspješno, biskup se naposljetku odlučio za obnovu postojeće građevine. Također, zbog nedostatka sredstava, obustavljena je gradnja novog mramornog oltara koji je trebao zamijeniti tadašnji drveni.¹⁵

Naposljetku, vizitacija biskupa Giandomenica Stratica (1776.-1784.) donosi informaciju da Buje ima veličanstvenu župnu crkvu, sagrađenu donacijama župljana.¹⁶

Tijekom 17. stoljeća, novigradski biskupi češće borave u Bujama nego Novigradu. Razlog tome je nezadovoljstvo životnim uvjetima u Novigradu i njegova zapuštenost. Upravo radi toga dolazi do pokušaja preseljenja biskupskog središta u Buje.¹⁷

Između 1600. i 1750. godine, Buje, točnije bujska Crkva Majke Milosrđa, postaje hodočasničko

13 RUDOLF WITTKOWER, (bilj. 11), 86-90

14 IVAN GRAH, Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici 1588.-1808., u: *Croatica Christiana Periodica*, 1986., 114.

15 IVAN GRAH, (bilj. 7), 124.

16 IVAN GRAH, (bilj. 7), 136.

17 VIŠNJA BRALIĆ, Prilog tumačenju svetačkih vizija na slikama Francesca Zanelle u Bujama, u: *Peristil*, Zagreb, 2012., 52.

središte. Tada njezin interijer biva obogaćen slikarskim djelima brojnih venecijanskih majstora, među kojima su Gaspare della Vecchia, Giovanni Pittoni te Francesco Zanella.¹⁸ Svakako je potrebno istaknuti Francesca Zanellu i njegova dva bujska djela: *Mističnu viziju svete Ruže Limske* (1687.) te *Smrt svetog Gaetana iz Thiene* (1687.), koja ne zaostaju za istovremenim zbivanjima na venecijanskoj slikarskoj sceni.¹⁹

Također, ne smije se zanemariti ni važnost slikarskog ciklusa Gasparea Vecchie (koji je djelovao i u Grožnjanu) sa prizorima iz Kristovog javnog života. Takav ciklus jedinstven je u Istri a naručen je kako bi se dodatno istaknula hodočasnička važnost Buja.²⁰

U župnoj crkvi nalaze se čak tri slikarska djela koja po dataciji pripadaju između 1650. i 1750. godine.

Bogorodica s Djetetom i svecima (Slika 1.) iz 1732.-1742. godine, nekoć se nalazila na glavnom oltaru bujske župne crkve. U gornjem djelu kompozicije nalazi se Bogorodica u sjedećem položaju s Djetetom na krilu, okružena svecima. Ispod Bogorodice nalazi se muškarac odjeven u duždevu odjeću kojem anđeo pruža crni benediktinski habit. Svetac je identificiran kao sveti Petar Orseola, popularan svetac u Veneciji, dužd u 10. stoljeću, čiji je kult uspostavljen 1713. godine. Pred Bogorodicom kleči sveti Lovro Giustinijani, također popularan venecijanski svetac. S obzirom da je on smatran prvim venecijanskim patrijarhom, po učestalosti prikazivanja nalazi se neposredno nakon svetog Marka. Na ovom djelu, uz njega se pojavljuje anđeo koji nosi njegove atribute, dvostruki križ te knjigu koja upućuje na njegovo obrazovanje. U donjem desnom dijelu, pored svetog Petra Orseola, prikazana je veduta Buja izrađena po predlošku na grafičkom listu. Svetac kraj Bogorodice odjeven u crno s rukama sklopljenim na prsima i s ljiljanom identificiran je kao sveti Gaetano iz Thiene. Poznat kao osnivač Kongregacije regularnih kanonika teatinaca. Natpis na bijeloj traci spominje ime biskupa Gasparea Negrija i prikazuje njegov grb, što upućuje da je upravo on bio odgovoran za nabavu ovog umjetničkog djela. Gaspare Negri bio je biskup Novigrada i Poreča a poznat je kao pokrovitelj umjetnosti zaslužan za mnoge narudžbe i kao promicatelj kulture. Ikonografski program pale je kompleksan te prikazima venecijanskih državnih svetaca upućuje na biskupovu povezanost s Venecijom i njegovim aktivnostima vezanima uz crkvu i politiku.²¹ Potrebno je istaknuti da je sveti Petar Orseola kanoniziran 1731. godine, što je godinu

18 MLADEN JUVENAL MILOHANIĆ, Povijesni hod crkve Majke Milosrđa, Buje (1497.1997.), u: *Acta Bulllearum I.*, Buje, 1999., 52

19 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 17), 53

20 VIŠNJA BRALIĆ, Večera u kući farizeja, Buje, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 130

21 VIŠNJA BRALIĆ, Bogorodica s Djetetom i svecima, Buje, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 113-115

dana nakon što je Negri postao novigradski biskup. Nameće se zaključak da je ovakav ikonografski program izabrao kako bi na određeni način povezo rodni grad, Veneciju, sa gradom u kojem djeluje. Na temelju stilskih karakteristika, Enrico Lucchese oltarnu palu pripisuje Santu Piattiju (1681.-1749.). O Piattiju je poznato vrlo malo toga, a atribucija je izvršena na temelju stilskih značajki te sličnosti sa ostalim prepoznatim njegovim djelima. Poznato je još da je izradio oslike na kamenu na tabernakulu u San Simon piccolo, pretpostavlja se između 1740.-1743. a prikazuju *Marije na groblju i Noli me tangere*.²²

Na zidu svetišta, simetrično uz trijumfalni luk, nalaze se i dva djela koja prikazuje događaje iz života svetog Servula, *Čudo svetog Servula* (Slika 2.) i *Mučenje svetog Servula* (Slika 3.), čiji je autor venecijanski slikar Giuseppe Camerata (1676.-1762.). Ova su djela nekoć bila dio inventara starije župne crkve, a pri izgradnji nove crkve, postale su dio njezinog inventara.

Giuseppe Camerata bio je venecijanski slikar *settecenta* o kojem nije dostupno mnogo podataka i čiji je opus slabo poznat. Svoje prvotno obrazovanje stekao je u *bottegi* Gregoria Lazzarinija, no već u zreloom slikarskom razdoblju uočljivo je njegovo razilaženje sa učiteljevom tradicijom. U slikarskoj karijeri dugoj više od 50 godina, ostavio je djela prvenstveno u Veneciji, ali i na širem području Veneta. Na žalost, iako su neka djela dokumentirana, njihova današnja lokacija je trenutačno nepoznata. Prvi spomen Giuseppe Camerate u pisanim izvorima seže u 1700. godinu, i tada se navodi kao član slikarske bratovštine u Veneciji (*Fraglia dei Pittori di Venezia*). Godine 1755. njegove ime se spominje među osnivačima venecijanske Akademije lijepih umjetnosti. Prva osoba zaslužna za dokumentiranje Cameratinih djela bio je Cameratin suvremenik, Vincenzo de Canal, inače slikar, pisac te likovni kritičar. Camerata je bio priznat i hvaljen već za svog života, a u 18. stoljeću njegova djela nalaze se u brojnim umjetničkim vodičima kroz Veneciju.²³

Giuseppe Camerata bio je povezan s biskupom Gasparareom Negrijem te je tako zabilježena biskupova narudžba, osim u Bujama i u Poreču (*Bogorodica s Djetetom i svetima Eleuterijom i Maurom*, Crkva svetog Eleuterija). Također, Camerata je djela osim u Veneciji i na istarskoj obali ostavio i u Piranu te Izoli te je izradio i *fresco* oslik u Crkvi svetog Franje u Kopru.²⁴

Bujaska djela su prvi put publicirana početkom 1990-ih godina neposredno po završetku restauratorskih radova te ih je tada Radoslav Tomić atribuirao slikaru Giambettinu Cignaroliju. Međutim, Višnja Bralić utvrdila je recentnim istraživanjima da je atribucija bila pogrešna te djela

22 ENRICO LUCCHESI, Gaspare Negri, vescovo di Cittanova e Parenzo, un mecenate del Settecento in Istria, u: *Saggi e memorie di storia dell'arte* (30), 2006., 297

23 VIŠNJA BRALIĆ, Slike Giuseppea Camerate u crkvi sv. Servula u Bujama, u: *Acta Bullearum I*, Buje, 1999., 130

24 ENRICO LUCCHESI, (bilj. 16), 294

pripisala Giuseppeu Camerati. Vjeruje se da su nastala u zreloj umjetnikovoj slikarskoj fazi te se u skladu s time datiraju između 1725. i 1738. godine.²⁵

Sveti Servul svetac je tršćanske crkve, no istovremeno je i zaštitnik bujske župe. Servul je bio mladić koji je živio u osami u jednoj spilji u blizini Trsta. U Trst je došao kako bi prosvjedovao radi progona kršćana te je iz tog razloga ubijen.²⁶ Dostupni podaci o ovim radovima veoma su oskudni.

Na *Čudu svetog Servula*, mladoliki svetac nalazi se u središtu kompozicije odjeven u rimsku legionarsku odjeću. Sjedi u stjenovitom krajoliku pogleda podignutog prema nebu gdje se nalazi skupina *putta* i anđela. Sa svečeve desne strane moguće je uočiti mrtvu neman, koju je, prme legendi, savladao uz božju pomoć. Sveca okružuju uznemireni ljudi, neki još u bijegu i nemirnim pozama, koji su svjedočili događaju. *Mučenje svetog Servula* ponovo u središte kompozicije smješta sveca u sjedećem položaju. Ovog puta on je gotovo nag, u patetičnoj pozi pogleda uprtog u nebo. Svetac je prikazan u trenutku kada je od njega traženo da iskaže vjernost rimskim božanstvima, što je odbio. Okružen je svojim mučiteljima dok se na povišenom tronu nalazi rimski namjesnik. S neba se prema svecu spuštaju dva anđela noseći ružin vjenčić i palmu mučeništva.²⁷

Kako bi ova djela bolje razumjeli te ih spretnije smjestili u slikarov opus, potrebno ih je usporediti s poznatim njegovim djelima u drugim gradovima.

Najpoznatije Cameratino venecijansko djelo i jedino sa sigurnošću atribuirano njemu je *Čudo sv. Eustahija* nastalo između 1710. i 1721. godine. Utjecaj ovog djela vidljiv je na *Čudu svetog Servula* gdje Camerata ponavlja kompozicijsko rješenje te tipologiju i položaj likova.

Također, u *Smrti svetog Servula* prisutne su određene odlike kompozicije *Uspon na Kalvariju* također nastale između 1710. i 1721. godine za venecijansku crkvu Spirito Santo.

Sličnosti Cameratinih venecijanskih i bujskih djela navode na zaključak da je Camerata nerijetko ponavljao kompozicije te tipologiju likova. Ono što je njegovim kompozicijama zajedničko je dominantna uloga koju svjetlost ima pri oblikovanju površina. Iako je prisutan određen *chiaro scuro* u oblikovanju kontrasta, u ovoj fazi svog djelovanja umjetnik je bio pod utjecajem akademske struje venecijanskog slikarstva 18. stoljeća.

Također, uočljivo je da se Camerata udaljio od načina slikanja svog učitelja Lazzarinija te da su njegovi likovi slobodniji u pokretu. Za razliku od Lazzarinija, Cameratin crtež brži je i manje

25 VIŠNJA BRALIĆ, (BILJ. 17), 129-133

26 DRAGUTIN NEŽIĆ, Istarki sveci, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 302

27 VIŠNJA BRALIĆ, Čudo sv. Servula, Mučenje sv. Servula, Buje, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 119-123

precizan, sa ponekad nespretno izvedenim skraćenjima, čime postiže određeni dojam nedovršenosti.

Iako je Cameratina slikarska karijera bila duga, tijekom nje se majstorov stil nije pretjerano mijenjao niti doživljavao neke veće pomake. S obzirom na to, njegova djela je često teško precizno datirati.²⁸

Dajla

Prva kršćanska bazilika u Dajli sagrađena je u 5. stoljeću, a na njenom mjestu je kasnije podignut samostan. Nakon 9. stoljeća gradić postaje sjedište benediktinaca. Važno je naglasiti da do 13. stoljeća benediktinci napuštaju većinu samostana u Istri. Po odlasku benediktinaca iz Dajle, posjed je predan 1273. godine Almericu Sabiniju, a feud kasnije od obitelji Sabini nasljeđuje obitelj Grisoni. Vizitacija iz 1656. do 1674. godine navodi da je obitelj Sabini započela restauraciju crkve. Tada i oltar dobiva novu oltarnu palu čiji je autor venecijanski slikar Giovanni Carboncino. Naposljetku, kada je grof Grisoni 1775. godine započeo gradnju kompleksa Dajla, srušio je staru crkvu te započeo gradnju nove i prostranije, današnje župne crkve sv. Ivana Krstitelja.²⁹

Giovanni Carboncino (1638.-1727.) relativno je nepoznat slikar o kojem je još uvijek dostupno veoma malo podataka. Stručnjaci se razilaze u mišljenju oko mnoga toga vezanog uz ovog slikara, kao što je primjerice mjesto njegovog rođenja, tako ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li rođen u Veneciji ili Trevisu. Nagađa se da je slikarsku karijeru započeo oko 1660. godine. Pouzdanih podataka o njemu nema, osobito nakon 1692. godine.³⁰ Ipak, kao Carboncinov učitelj spominje se Matteo Ponzzone (1583.-1663.)³¹. Kao najuspješnije Carboncinovo djelo snavodi se *Čudo bl. Susona* (prije 1675. godine) u San Niccolo u Trevisu. Već u tom djelu uočava se njegova sklonost *tenebrizmu* te ugledanje na Caravaggia uz istovremene tendencije prema klasicizmu. Stil Carboncinovog slikanja je eklektičan te se koristi različitim rješenjima mletačkog slikarstva

28 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 15), 119-123

29 LUIGI PARENTIN, *Cittanova d' Istria*, Trst, 1974., 295-297

30 VIŠNJA BRALIĆ, Bogorodica s Djetetom, sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Lovrom, Dajla, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 160

31 Venecijanski barokni slikar obrazovan kod Santa Perenda. Slikao pod učiteljevim utjecajem no kasnije dolazi pod utjecaj Palme Mlađeg. Osim u Veneciji i Istri, poznata su i njegova djela u Dalmaciji, gdje je djelovao nakon 1633. godine. Po povratku u Veneciju otvorio je radionicu te mu se tada pridružio Giovanni Carboncino. NINA KUDIŠ BURIĆ, Matteo Ponzzone, u: *Istrapedia*,

<http://istrapedia.hr/hrv/673/ponzone-poncun-matteo/istra-a-z/> 6. 9. 2015.

posljednje trećine *seicenta*.³² Promatrajući Carboncinova djela vidljiv je snažan Tizianov utjecaj.³³

U Carboncinovim ranim radovima vidljiv je utjecaj rimskih slikara, poput Giovannija Lanfranca i Guercina, što je osobito vidljivo po paleti boja koju koristi. S obzirom na podatak da je duže vrijeme svog života proveo u Rimu, takav utjecaj nije iznenađujuć. Nije poznato koje je točno godine stigao u Rim, no ono što je sigurno je da nakon povratka broj njegovih narudžbi porastao, kako javnih, tako i privatnih. Nakon povratka iz Rima, boravi u Veneciji, da bi se na posljetku vratio u Rim 1703. godine, što je posljednja dostupna informacija o njegovom životu. U novije vrijeme predložene su još dvije atribucije Giovanniju Carboncinu na jadranskoj obali, i to obje u Korčuli, *Sveti Antun Padovanski, sveti Josip i blaženi Ivan Trogirski* u katedrali Svetog Marka Evanđelista te *Loretska Bogorodica sa svetim Gaetanom iz Thiene*.³⁴

Carboncino je za župnu crkvu u Dajli naslikao djelo *Bogorodica s Djetetom, svetim Ivanom Krstiteljem i svetim Lovrom* (Slika 4.) danas smješteno na apsidalnom zidu. Na djelo se i potpisao kao IOANNES CARBONCINI, uz dataciju u 1692. godinu. Podaci o dataciji u starijoj literaturi su pogrešni. Luigi Parentin je ime autora točno iščitao, dok je s datacijom pogriješio pročitavši godinu kao 1695. Radmila Matejčić u *Baroku u Hrvatskoj* citira Parentina, ponavljajući dataciju u 1695. godinu. Međutim, danas je poznato da je točna datacija djela u 1692. godinu.³⁵

Djelo je u svom iscrpnom izvještaju spomenuo i Santangelo, opisujući ga i navodeći da se nalazi na glavnom oltaru. Ime autora nije naveo, a djelo je datirao neprecizno u 18. stoljeće.³⁶

Prikazana je frontalna Bogorodica s Djetetom na prijestolju, flankiranina svetim Ivanom Krstiteljem i svetim Lovrom, prepoznatljivima po njihovim atributima. Ivan Krstitelj odjeven je u crveni plašt, u ruci drži križ, a do nogu mu se nalazi janje. Sveti Lovro nalazi se s Bogorodičine desne strane, prepoznatljiv zahvaljujući roštilju i palmi mučeništva koju drži u rukama. Nad Bogorodičinom glavom nalaze se bog Otac raširenih ruku u perspektivnom skraćanju i golubica Duha Svetoga. Tip kompozicije koji umjetnik koristi pripada grupi *sacra conversazione* karakterističnim za slikarstvo *cinquecenta*. Kompozicijsko rješenje pomalo je arhaično, što se može pojasniti malom sredinom vezanom uz tradiciju. Slikar je često na svojim djelima prikazivao Bogorodicu i svetica kao vitke i elegantne kneginje kakva se često pojavljuju na oltarnim palama 17. stoljeća. Također, ljupke crte lica Bogorodice podsjećaju na *Pohodnje* iz Padove, datirano u 1681. godinu. Odjeci utjecaja

32 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 18), 160

33 RADMILA MATEJČIĆ, Barok u Istri i hrvatskom primorju, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 549.

34 NINA KUDIŠ, DAMIR TULIĆ, Tra Veneto, Friuli, Istria e Dalmazia. Giovanni Carboncino, Cavaliere/ Zuanne cavaliere Carboncini, un pittore del Seicento veneziano riscoperto, u: *Artedocumento*, (25), 2009., 168.-171.

35 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 18), 160.

36 ANTONINO SANTANGELO, *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia*, Rim, 1935., 193.

tenebrista vidljivi su i na atribuiranim slikarovim radovima u Italiji. Još jedna specifičnost Carboncinovog rada je naglašavanje muskulature i snažan plasticitet, što je vidljivo na figuri Ivana Krstitelja. Za narudžbu ovog djela vjerojatno je zaslužna obitelj Sabini.³⁷

Djelo u Dajli predstavlja važnu dopunu slabo poznatom opusu Giovannija Carboncina te istovremeno služi kao dobar primjer slikarstva veneijanskih *tenebrista* s elementima klasicizma u konzervativnom sredini periferije.³⁸

37 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 22), 160

38 VIŠNJA BRALIĆ, Djela mletačkih slikara, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 84

Grožnjan

Mjesto Grožnjan prvi put se u dokumentaciji spominje 1102. godine, dok je župa osnovana tek 1310. godine. Župna crkva svetog Vida i Modesta sagrađena je 1600., no nanovo se gradila već 1700. godine. Iz biskupskih vizitacija koje donosi Ivan Grah može se saznati da su biskupi imali samo riječi hvale za župnu crkvu nazivajući je bogato ukrašenom, dobro opremljenom, lijepom i raskošnom.

Za grožnjansku župnu crkvu jedno djelo naslikao je slikar Gaspare della Vecchia (1653.-1735.), podrijetlom iz Venecije. O njemu ima malo sigurnih podataka, no pretpostavlja se da je obrazovanje započeo kod svog poznatijeg oca, Pietra della Vecchie. Poticaj za takav zaključak je slikarevo poznavanje anatomije te dobar crtež i perspektivna skraćivanja. Scene prikazuje na dramatičan način, dodatno naglašavajući dramatičnost širokom gestom. Također, često se služio arhitekturom kao dopunom prizora ili naglašavanjem ugodaja. U njegovom slikarstvu vidljiva je još uvijek povezanost sa tradicijom kasnog *seicenta* te korištenje nekih rješenja koja je koristio i Palma Mlađi.³⁹ Po ekspresivnosti ugledao se na oca, no unatoč tome mu je slikarstvo poprilično eklektično.

Djelovao je na istarskom području. Sačuvan je njegov ciklus od osam slika sa scenama iz Kristovog života u crkvi Marije Milosrdnice u Bujama, dva djela u Poreču; *Mojsije i mjedena zmija* i *Sveti Šimun apostol*,⁴⁰ a Radmila Matejčić navodi da je radio i za Pulu, gdje je u inventaru katedrale pronađena *Bogorodica sa svecima*.⁴¹

Za župnu crkvu svetog Vida i Modesta Gaspare della Vecchia naslikao je prikaz *Svetog Petra iz Alcantare* (Slika 5.), sveca osnivača reda bosonogih franjevaca u Španjolskoj. Svetac je prikazan na tamnoj pozadini s masivnim križem sastavljenim od neobrađenih grana, koji je njegov atribut. Djelo je atribuirano della Vecchi na osnovi oblikovanja crta lica i dramatične geste ispružene desne ruke. Ispružena ruka prema promatraču s tankim, rastvorenim prstima i nespretnim skraćivanjem prisutna je i na slikama bujskog ciklusa. Za razliku od njegovih prijašnjih djela, kolorit je zatamnjeniji s ugledanjem na venecijanske *tenebriste* druge polovice 17. stoljeća, što se može objasniti autorovim pokušajem stvaranja mističnog ugodaja.⁴²

39 RADMILA MATEJČIĆ, (bilj. 14), 553

40 VIŠNJA BRALIĆ, Gasparo della Vecchia, u: *Istarska enciklopedija*, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=687>, 5. 8. 2015.

41 RADMILA MATEJČIĆ, (bilj. 14), 553

42 VIŠNJA BRALIĆ, Sv. Petar iz Alcantare, Grožnjan, u: *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 183-185

Antonino Santangelo djelo je spomenuo u svom inventaru. U doba kad je on pisao, djelo se nalazilo u sakristiji (danas se nalazi u župnoj zbirci). Nije naveo ime autora no spominje da je slika nastala pod Tintoretovim utjecajem i da možda datira iz *seicenta*.⁴³

U župnoj zbirci grožnjanske crkve nalazi se i *Susret na Zlatnim vratima* (Slika 6.) nepoznatog autora datiran u prvu polovicu 18. stoljeća. U prvom planu prikazani su Joakim i Ana, Bogorodičini roditelji, u trenutku susreta na Zlatnim vratima, koji se smatra trenutkom začeća Bogorodice. U pozadini je prikazan Jeruzalem uz morsku obalu. Crte lica likova su grube i ekspresivne, no pokreti još uvijek kruti. Po obrubnim linijama vidi se autorova težnja određenoj razini stilizacije. Djelo je inspirirano načinom kasnih *tenebrista*. U djelu se odražava strujanje venecijanskog slikarstva na prijelomu stoljeća, no usprkos tome autor je poprilično tradicionalan u stilu.⁴⁴

Kršete

Kršete su osnovane kao kapelanija 1553. godine odvajanjem od bujske nadžupe, a kao župa 1992. godine. Župna crkva svetog Petra i svetog Pavla potječe iz 16. stoljeća, a obnovljena je 1885. godine.

Na oltaru u lijevoj kapeli nalazi se *Bogorodica s Djetetom na prijestolju sa svetom Katarinom i svetom Lucijom* (Slika 7.) datirana u drugu četvrtinu 17. stoljeća. Cijelu površinu djela zauzimaju tri svetačka lika organizirana u konzervativnu kompoziciju. Prikazani su na tamnoj pozadini. Bogorodica s Djetetom nalazi se u središtu kompozicije posjednuta na prijestolje koje se nalazi povišeno na stepenicama. S Bogorodičine lijeve strane nalazi se sveta Katarina odjevena u bijelu haljinu ogrnutu crvenim plaštom. U ruci drži palmu mučeništva, a na glavi ima krunu. Sveta Lucija nalazi se s Bogorodičine lijeve strane. Odjevena je u zlatnu haljinu također ogrnutu crvenim plaštom. U lijevoj ruci drži također palmu mučeništva, a u lijevoj ruci, na pladnju, oči. Vidljivi su određeni utjecaji Tintoretta i Tiziana. Autor je nepoznat, no vjerojatno je riječ o nekom perifernom majstoru koji nije imao osobnog dodira s venecijanskim radionicama nego je pod njihov utjecaj došao pomoću grafičkih predložaka.⁴⁵

Na oltarima u lijevoj i desnoj kapeli nalaze se slike koje idu u paru, *Sveta Lucija* (Slika 8.) i *Sveta*

43 ANTONINO SANTANGELO, (bilj. 23), 96

44 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Susret na Zlatnim vratima*, Grožnjan, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 186-187

45 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Bogorodica s Djetetom na prijestolju sa sv. Katarinom i sv. Lucijom*, Kršete, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 202

Apolonija (Slika 9.) datirane u sredinu 18. stoljeća. Prikazane su do pojasa smještene u ovalne kartuše koje su imitacija *stucco* dekoracije. Djela su datirana na temelju oblikovanja ornamenata okvira te svijetlom koloritu. Autor ovih djela je nepoznat. Iako se vidi da je bio dobro upoznat sa shemama kasnobaroknog slikarstva, slike ipak ostavljaju dojam skromnosti.

Na zidu u desnoj kapeli nalazi se djelo *Sveta Apolonija i sveta Margareta* (Slika 10.) nepoznatog autora, iz druge četvrtine 17. stoljeća. Svetice su smještene u stilizirani pejzaž, a iznad njih nalazi se Kristov monogram. Po oblikovanju svetica, stiliziranosti i ukočenosti pokreta moguće je zaključiti da je autor osrednji periferni majstor čiji je uzor venecijansko kasnorenesansno slikarstvo, to jest "nemaštovita i zakašnjela interpretacija venecijanskog akademizma s prijelaza stoljeća."⁴⁶

Sveta Apolonija je, prema legendi, bila đakonisa ckrve u Aleksandriji. Kada je započelo progonstvo kršćana, ona nije pobjegla iz grada kako bi bila pri ruci onima koji nisu bili u mogućnosti bježati. Mučena je tako što su joj krvnici čupali zube kliještima te su je naposljetku spalili na lomači. Njezini atributi su palmina grana i kliješta s iščupanim zubom, s kojima je i prikazana na djelu u Kršetama.⁴⁷

Sveta Margareta antiohijska je mučenica iz 3. stoljeća. Poznata je po tome da joj se u tamnici ukazao đavo u obličju zmaja. Svetica se prekrizila a neman ju je progutala. Međutim, križ koji je načinila na prsima prepolovio je neman na pola, a ona je pobjegla neozlijedena. Obično se kraj njenih nogu prikazuje zmaj kojeg gazi a u ruci drži križ i palmu mučeništva.⁴⁸

Momjan

Prvi spomen gradića Momjana u dokumentima potječe iz 1035. godine. Župnu crkvu svetog Martina dobiva u 15. stoljeću, sagrađenu na mjestu ranije građevine.⁴⁹

Biskup Danijel Sansoni navodi u svojoj vizitaciji kako je župa u Momjanu nekad uživala mnoge carske povlastice, no da je trenutno pod upravom plemića-kaštelana i da župnike bira mletački

46 NINA KUDIŠ BURIĆ, Sv. Lucija, Sv. Apolonija, Kršete, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 202-203

47 MARIJAN GRGIĆ, Apolonija, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 144-145

48 MARIJAN GRGIĆ, Margareta, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 423-424

49 MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, (bilj. 6), 103.

dužd.⁵⁰ Biskup Gaspare Negri u svojoj vizitaciji iznosi podatak da je Momjan nekad bio vrlo utvrđen kaštel te da je nakon toga postao gotovo nezaštićen feud u vlasništvu obitelji Rota.⁵¹

U župnoj crkvi, na zidu lijevog broda, nalazi se slika *Bogorodice Žalosne* (Slika 11.) iz prve polovice 18. stoljeća. Bogorodica je prikazana na tamnoj pozadini u tričetvrt profilu sa jakim kontrastima svijetlog i tamnog, a mač joj probada prsa. Ispod nje nalaze se dva anđela koja drže traku s natpisom STABAT MATER DOLOROSA što se odnosi na ikonografski tip Bogorodice Žalosne.⁵² Uobičajeno je Bogorodicu Žalosnu prikazivati uplakanu, ruku prekrizanih na prsima kako proživljava majčinsku bol zbog muke i smrti Kristove. Ovakav prikaz razvio se na temelju proročanstva proroka Šimuna u Prikazanju u Hramu kada je rekao Bogorodici: "Tvoju dušu probost će mač boli" (Lk 2,35).⁵³

Autor slike je nepoznat, no uočljivo je da je djelo nastalo prema jednom od brojnih predložaka slikara Carla Dolcija (1616.-1682.).⁵⁴ Poznate su mnoge kopije ovakvog tipa slika u privatnim i sakralnim zbirkama duž sjevernog Jadrana i u Dalmaciji što upućuje na to da su djela serijski izrađivana uz pomoć grafičkih predložaka. Usprkos tome što je identitet autora nepoznat, djelo zasigurno potječe iz neke od mletačkih radionica prve polovice 18. stoljeća. Ovo djelo jedno je od likovno uspješnijih sačuvanih na periferije, ponajprije zbog finog i preciznog oblikovanja detalja, jakih kontrasta svijetlih i tamnih površina te uspješnoj interpretaciji djela Carla Dolcija.⁵⁵

Nova Vas

Nova Vas prvi put se spominje 1102. godine pod imenom Sveti Juraj. Godina osnivanja župe je nepoznata budući da je u od 17. do 18. stoljeća neki novigradski biskupi svrstavaju u kapelanije a drugi u župe. Župna crkva posvećena je Svetom Mihovilu arkandelu.⁵⁶ U biskupskim vizitacijama navode se podatci da je Nova Vas mala, seoska župa, siromašna i jako loše opremljena.

50 IVAN GRAH, (bilj. 7), 115

51 IVAN GRAH, (bilj. 7), 126

52 VIŠNJA BRALIĆ, Bogorodica Žalosna, Momjan, u: *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 226-227

53 BRANKO FUČIĆ, Bogorodica od sedam žalosti, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 187-188

54 Carlo Dolci, talijanski slikar. Većinu svog života proveo u Firenci. Pretpostavlja se da je s djelovanjem započeo oko 1630.-ih godina. Učio je kod Iacopa Vignolija. Većina njegovog opusa sastoji se sakralne tematike, osobito Oplakivanja, Žalosne Bogorodice te prizore mučeništva svetaca. Većina njegovih djela sačuvana je u Firenci.

MARIA BARBARA GUERRIERI BORSOI, Carlo Dolci, u: *Dizionario biografico degli Italiani*,

[http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_(Dizionario-Biografico)/) 1991., 6. 9. 2015.

55 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 39), 226-227

56 MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, (bilj. 6), 96

Na desnom bočnom oltaru župne crkve nalazi se oltarna pala *Bogorodica Karmelska s Djetetom, svetom Katarinom i svetom Uršulom* (Slika 12.). Bogorodica s Djetetom sjedi na sivom oblaku, dva krupna anđela stavljaju joj krunu na glavu. Iznad Bogorodičine glave nalazi se Golubica Duha Svetoga i Bog Otac.⁵⁷ Kao što i sam naziv djela govori, ikonografski tip Bogorodice koja je prikazana je Gospa Karmelska. Ikonografija Gospe Karmelske nastaje na temelju vizije Šimuna Stocka, pripadnika karmelićanskog reda, kojem se Gospa ukazala 1251. godine i predala mu škapular uz riječi da će svatko tko ga bude nosio biti pošteđen muka u paklu. Utjecala je također i *Bulla Sabbatina* koju je u 14. stoljeću izdao papa Ivan XXII. a kojom obećaje da će oni koji nose škapular biti oslobođeni muka u čistilištu prve subote nakon smrti. Iz tog razloga, u doba baroka prikazivana je Bogorodica koja s Djetetom u krilu lebdi nad čistilištem.⁵⁸

Na ovom prikazu, Bogorodica škapulare pruža svetoj Katarini, koja se nalazi na donjoj lijevoj strani. Nauprot nje nalazi se sveta Uršula u pratnji 11 000 djevice.⁵⁹ Prema legendi, Uršula je bila kći kršćanskog kralja Teonesta. Kada ju je zaprosio kraljević Konon, ona je od njega zatražila 11 000 djevice koje će ju pratiti na hodočašće u Rim. Pri povratku, u Kolnu su naišli na Hune koji su bez milosti poubijali Uršulu i cijelu njezinu pratnju.⁶⁰

Datacija ovog djela s vremenom se pomicala. U početku je smatrano da potječe s početka 17. stoljeća, dok je kasnije datacija pomaknuta u posljednju četvrtinu 17. stoljeća. Autor djela je nepoznati periferni slikar. Likovi koji prikazuje su krupni i skulpturalni, no anatomija ljudskog tijela je na pojedinim dijelovima pomalo nezgrapna. Ipak, majstor je bio vještiji u prikazima draperije i krajolika nego ljudskog tijela. Uzevši u obzir značajke njegovog slikarstva vidljive na ovom djelu, moguće je doći do zaključka da je autor bio upoznat s klasicističkim strujanjima venecijanskog slikarstva treće četvrtine 17. stoljeća.⁶¹

Savudrija

Savudrija se spominje 1177. godine s time da je godina osnutka župe nepoznata. Župna crkva Svetog Ivana apostola sagrađena je još u 11. stoljeću, a na neko kraće vrijeme 1489. Godine

57 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Bogorodica Karmelska s Djetetom, sv. Katarinom i sv. Uršulom*, Nova Vas (Novigradska), u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 240

58 BRANKO FUČIĆ, *Gospa Karmelska*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 272

59 NINA KUDIŠ BURIĆ, (bilj. 44), 240

60 MARIJAN GRGIĆ, *Uršula*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 609

61 NINA KUDIŠ BURIĆ, (bilj. 44), 240

župu preuzimaju Augustinci.⁶²

Na lijevom zidu crkve nalazi se djelo *Krist i preljubnica* (Slika 13.). Prizor se odnosi na zgodu u kojoj je preljubnica uhvaćena u činu i treba ju kamenovati. Farizeji ju dovode pred Krista kako bi izvršili presudu, na što im je on odgovorio: "Tko je među vama bez grijeha, neka baci prvi kamen na nju." Nakon što su se farizeji razišli Krist je preljubnicu ispratio riječima: "Idi i ne griješi više." U ikonografiji se ovaj prizor pojavio već u 6. stoljeću. Prikazuje se obično preljubnica koja kleči pred Kristom, ili, kao u ovom slučaju, sagnuti Krist koji piše.⁶³

Sagnuti Krist okreće se muškarcu na desnoj strani, a preljubnica stoji prekriženih ruku. Budući da je djelo oštećeno, u velikoj mjeri preslikano te skraćeno i suženo, njegove stilske karakteristike su teško uočljive. Čini se da bi autor mogao biti manji lokalnih slikar pod utjecajem struje *tenebrista*. Prizor je uhvaćen u pokretu, gdje je muškarac kraj Krista krenuo zamahnuti rukom, a Krist je upravo okrenuo glavu, čime se dobiva na dramatičnosti karakterističnoj za slikarstvo 17. stoljeća. *Chiaro-scuro* je naglašen i dodatno ističe plasticitet likova i njihovu anatomiju.

Grgo Gamulin ovo je djelo pokušao atribuirati radionici slikara Antonija Zanchija, povezujući ju sa jednim djelom sačuvanim u franjevačkom samostanu u Makarskoj i datirajući djelo iz Savudrije između 1670. i 1675. godine. No, čini se da je Gamulin bio u krivu i da slike ne potječu iz iste radionice. Logičnija je pretpostavka da su ta dva djela nastala prema istom slikarskom ili grafičkom predlošku koji je bio popularan u 17. stoljeću među venecijanskim slikarima.⁶⁴

U župnoj zbirci nalazi se djelo *Sveta Lucija* (Slika 14.) iz 1685. godine. Svetica je prikazana u sjedećem položaju. Desnu ruku podiže i pokazuje na palmu mučeništva koju drži anđeo kraj nje, dok je lijevu ruku položila na pladanj na kojem se nalazi par očiju, njezin atribut.⁶⁵ Prema legendi, sveta Lucija je razdijelila svoje imanje siromasima na što se njezin zaručnik razbjesnio i prijavio da je kršćanka. Budući da je ustrajala u svojoj vjeri, vojnici su je pokušali odvesti, no nisu ju mogli pomaknuti s mjesta, pa joj je jedan od njih zarazio bodež u vrat, nakon čega je umrla. Prema još jednoj legendi o svetoj Luciji, jedan od njenih prosaca bio je očaran i opsjednut njezinim očima, nakon čega se ona uplašila da će ga to nagnati na zlo, pa si je sama iskopala oči i poslala mladiću da ga smiri. Šokiran njenim postupkom i hrabrošću, mladić se preobratio na kršćanstvo.⁶⁶

62 MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, (bilj. 6), 122

63 BRANKO FUČIĆ, *Krist i preljubnica*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 380

64 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Krist i preljubnica, Savudrija*, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 492-493

65 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Sv. Lucija, Savudrija*, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 493-494

66 MARIJAN GRGIĆ, *Lucija*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006,

Djelo je u 19. stoljeću bilo preslikano pa su njegove karakteristike teže uočljive, no usprkos tome primjetljiv je akademizam srednjetalijanskih slikara. Hladni inkarnat slike i oblikovanje draperije upućuju na sljedbenike Niccoloa Renierija. Njegova radionica u Veneciji bila je brojna, s obzirom da je imao četiri kćeri slikarice, od kojih su se dvije udale za slikare, i organizirana poput poslovne tvrtke.⁶⁷

Sveta Marija Krasu

Župa na Svetoj Mariji na Krasu osnovana je 1946. godine od dijelova ranije kapelanije Kaštela i dijelova župa Buje, Savudrije i Umaga, a župnu crkvu Blažene Djevice Marije od Milosti dobiva u 16. stoljeću.

U župnoj crkvi, na bočnom oltaru lijevo, sačuvana je oltarna pala *Svete Lucija i Apolonije* (Slika 15.) s početka 18. stoljeća. Svetice su prikazane u trenutku njihove apoteoze, a prepoznatljive su po atributima koji se nalaze uz njih, dok im lebdeći *putto* iznad njihovih glava donosi palme mučeništva. Višnja Bralić je pri analizi ovog djela zaključila da jednostavnošću i ravnotežom djelo upućuje na akademski karakter kasnobaroknog klasicizma. Također, zaključuje i da je tipologija likova neuobičajena za mletačko slikarstvo te da je preuzeta iz bolonjskog baroknog klasicizma 17. stoljeća. Tipologija lica svetica podsjeća na ženske likove kakve je na svojim djelima oblikovao slikar Guido Reni (1575.-1642.)⁶⁸ Dataciji slike u početak 18. stoljeća u prilog ide svijetli kolorit akademskih značajki. S obzirom da je pala po tipologiji bliskija baroknom klasicizmu nego mletačkom slikarstvu, predstavlja izuzetak među oltarnim palama kakve su se u 18. stoljeću naručivale za istarsko područje.⁶⁹

Već je Višnja Bralić primijetila sličnost ovog djela sa oblikovanjem Angela de Costera, no Vesna Kamin Kajfež nastavila je istraživanje u tom smjeru. Pronađen je zapis u knjigama bratovštine, nastao između 1663. i 1719. godine, a navodi se podatak o postavljanju novog oltara. Oltarna pala naručena je 13. prosinca 1715. godine i to upravo od Angela de Costera, a oltar su postavila braća Giovanni i Giuseppe Dongetti. Pronalaskom ovog podatka, potvrđena je atribucija Angelu de

416-417

67 NINA KUDIŠ BURIĆ, (bilj. 52), 493-494

68 Guido Reni, talijanski barokni slikar, prepoznatljiv po klasicizirajućem idealizmu svojim likova. U samom početku obrazovao se kod flamanskog slikara Denisa Calvaerta a kasnije dolazi pod utjecaj slikarstva obitelji Carracci. Veliki utjecaj na njega su izvršile i Rafaelove freske i antičke grčke skulpture.

UREDNICI ENCYCLOPEDIAE BRITANNICE, Guido Reni, u: *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/biography/Guido-Reni>, 8. 8. 2015.

69 VIŠNJA BRALIĆ, Sv. Lucija i Apolonija, Sveta Marija na Krasu, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 499

Costeru. Angelo de Coster (1680.-1736.) bio je slikar rođen u Veneciji, inače podrijetlom Flamanac. U povijesti venecijanskog slikarstva gotovo je nepoznato ime te se gotovo i ne spominje. Jedna od rijetkih informacija o njemu dostupnih je da je neko kratko vrijeme djelovao u radionici Johanna Carla Lotha. Osim novo pripisanog djela u župnoj crkvi u Svetoj Mariji na Krasu, poznata su i dva Costerova djela u Piranu. Pri usporedbi sa Costerovim piranskim *Čudom svetog Jruja* moguće je uočiti sličnosti, pogotovo što se tiče fizionomije likova. Kada bi usporedili likove anđela na oba prikaza, mogli bi uočiti da su gotovo jednaki. *Čudo svetog Jurja* jedno je od ranijih Costerovih djela te se obično datira između 1705. i 1706. godine. S obzirom da se *Sveta Lucija i Apolonija* datiraju u 1715. godinu, riječ je o Costerovom zrelom ostvarenju.⁷⁰

Umag

Postojanje grada Umaga svoje korijene ima još u vrijeme antike kada su Rimljani osnovali naselje Sipar. Pod Venecijanskom vlašću bio je od 1269. do 1797. godine. Prvi pisani izvori o župi u Umagu potječu iz 929. godine, dok je točna godina osnutka župe i dalje nepoznata. Na samom početku, umaška župa bila je u sklopu tršćanske biskupije, nakratko u sklopu novigradske da bi naposljetku opet bila u sklopu tršćanske biskupije. Po završetku Drugog svjetskog rata župa se nalazila u sastavu Apostolske administrature u Pazinu. Ujedinjenjem Crkve u hrvatskoj Istri, umaška župa je 1977. godine pripojena porečkoj biskupiji, gdje je i ostala do današnjih dana.⁷¹

Prateći povijest župe kroz biskupske vizitacije, Umag prvi spomen ima u vizitaciji biskupa Gasparea Negrija, gdje se navodi podatak da je cijeli Umag zajedno sa svojom okolicom pod mletcima što se tiče svjetovne vlasti, a što se tiče duhovne, u sastavu tršćanske biskupije. Nadalje, biskup Antun Ivan Luković nekoliko desetljeća kasnije obavještava da Umag ima novoizgrađenu župnu crkvu posvećenu svetom Pelegrinu, a svi oltari su joj dovoljno opremljeni i ukrašeni.⁷²

Sveti Pelegrin, svetac zaštitnik grada Umaga, smatran je prvokršćanskim mučenikom. Nekadašnja crkva posvećena svecu nalazila se izvan gradskih zidina, na mjestu njegovog mučeništva. Ta činjenica svakako ide u prilog teoriji da je riječ o lokalnom mučeniku, s obzirom da su Rimljani osuđenike na smrt vodili izvan gradskih zidina i tamo ih pogublivali. Sveti Pelegrin svetac je

70 VESNA KAMIN KAJFEŽ, Prispjev k opusu Angela de Costerja, u: *Zbornik za umetnosno zgodovino*, 2010., 263.-271.

71 SERGIJE JELENIĆ, *Sakralno bogatstvo Umaga i okolice*, Umag, 1997., 7-11

72 IVAN GRAH, (bilj. 7), 121-142

karakterističan za područje grada Umaga te izvan Umaga nema nikakvog spomena o njemu.⁷³

U župnoj zbirci sačuvano je djelo *Bogorodica od svetog Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Katarinom Sijenskom* (Slika 16.) čiji je autor slikar Giacomo Alugaro. Giacomo Alugaro slikar je venecijanskog podrijetla koji se pojavio u venecijanskoj slikarskoj bratovštini između 1628. i 1641. godine.⁷⁴

Prema Santangelu djelo se nalazi u sakristiji i potpis na njemu je lažan.⁷⁵

Bogorodica je prikazana kako s Djetetom u krilu sjedi na oblaku dok joj anđeli na glavu polažu vijenac. Ispod Bogorodice prikazani su klečeći sveti, sveti Dominik i sveta Katarina Sijenska. Uz rub oltarne pale prikazana su otajstva. Ovakav prikaz potječe iz ikonografskog tipa štovanja pobožnosti svetog ružarija ili krunice. U ikonografiji ružarija otajstva se počinju prikazivati od kraja 15. stoljeća a dijele se na tri grupe: Radosna otajstva (Navještenje, vizitacija, rođenje Kristovo, prikazanje u Hramu i Disputa), Žalosna otajstva (Molitva na Maslinskoj gori, bičevanje Kristovo, krunjenje Krista trnovom krunom, nošenje križa, raspeće) i Slavna otajstva (Uskrsnuće, uzašašće, silazak Duha Svetoga, uznesenje Bogorodičino i krunidba Bogorodice). Prvi ovakvi prikazi datiraju se na kraj 15. stoljeća. Nakon 16. stoljeća ikonografija ružarija se mijenja te se uvodi lik svetog Dominika, kojem, kao u ovom slučaju, Bogorodica pruža ružarij. Lik ovoga sveca uvodi se radi tradicije pobožnosti svetog ružarija koju je širio red dominikanaca, na čelu sa svetim Dominikom.⁷⁶

Sveta Katarina Sijenska štovana je među redom dominikanaca kao jedna od njihovih najvećih svetica te je često prikazivana sa stigmama, koje je prema legendi zadobila za vrijeme molitve u Pisi kada je pala u trans, ili, kao u slučaju ove oltarne pale, sa krunicom u rukama.⁷⁷

Pretpostavlja se da umaška oltarna potječe sa starijeg oltara koji se nalazio u crkvi prije njezine ponovne izgradnje od 1730. do 1757. godine. Na samom dnu nalazi se grb s potpisom majstora i godinom 1650. Poznata je pretpostavka da grb označava obitelj Longo, venecijansku patricijsku obitelj, čiji je član, Gianfrancesco Longo, obnašao dužnosti *podesta* u Umagu 1648. i 1649. godine. Grb je ovalnog oblika a prikazuje crnog uspravnog lava, okrenut prema lijevoj strani i naslikanog na bijeloj pozadini. Venecijanskim dužnosnicima bilo je zabranjeno za vrijeme svog mandata ilagati djela na kojima se jasno vidio grb njihove obitelji te se nameće pretpostavka da je Gianfrancesco

73 DRAGUTIN NEŽIĆ, (bilj. 11), 302

74 NINA KUDIŠ BURIĆ, *Bogorodica od sv. Ružarija sa sv. Dominikom i sv. Katarinom sijenskom*, Umag, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 531-532

75 ANTONINO SANTANGELO, (bilj. 23), 191

76 BRANKO FUČIĆ, *Bogorodica od svetog ružarija*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 188-189

77 MARIJAN GRGIĆ, *Katarina Sijenska*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 356

Longo djelo naručio krajem ili po završetku svog mandata.

Likovi su neuvjerljivi a proporcije neskladne što Alugara predstavlja kao slabijeg predstavnika venecijanskog kasnorenesansnog slikarstva koji kasni za novijim tendencijama u slikarstvu.⁷⁸

Također u župnoj zbirci, sačuvano je djelo nepoznatog mletačkog slikara iz 1744. godine, *Silazak Duha Svetoga* (Slika 17.). Bogorodica sjedi na povišenom prijestolju dok oko nje sjedeći apostoli formiraju polukrug. Na samom vrhu nalazi se Bog Otac u sjedećem položaju na oblaku, okružen anđelima. Ispod njega prikazana je golubica Duha Svetoga iz koje izlazi dvanaest zraka sa plamenim jezičcima.⁷⁹

Silazak Duha Svetoga odnosi se na Biblijski prizor u kojem je deseti dan nakon Kristovog Uskrsnuća, na apostole sakupljene u molitvi sišao Duh Sveti. Na svakog apostola sišao je jedan od plamenih jezičaka i nadahnuo ih da govore različitim jezicima i razidu se po svijetu. U ikonografiji redovito apostoli zatvaraju krug ili polukrug oko Bogorodice, koja predstavlja Crkvu. Česti su i prikazi apostola koji gestikuliraju i time pokazuju da govore različite jezike.⁸⁰

Umaška oltarna pala doslovna je ilustracija Biblijskog prizora, a donji dio prizora autor je kopirao s istoimene pale Jacopa Bassana⁸¹ (1510.-1592.) koja se danas nalazi u Museo Civico u Bassanu. U odnosu na Bassanovu palu, kompozicija u Umagu zrcalno je okrenuta što upućuje na korištenje grafičkog predloška. Unatoč tome, primijetljivo je pojednostavljivanje kojim su se često koristili periferni slikari. Autor je sažeo Bassanovu kompoziciju u svrhu isticanja simetričnosti kompozicije te postavio Bogorodicu u frontalni položaj. Bog Otac u gornjem dijelu ne javlja se na Bassanovoj pali, nego je dodatak umaškog majstora. Također, mijenjao je i položaj apostola. Nespretni crtež te pokreti likova i ograničeni kolorit ističu činjenicu da je autor periferni majstor.

Autor se na palu potpisao kao M.D.V.F. no njegov identitet je i dalje nepoznat. S obzirom na potpis posumnjalo se da je autor Domenico Martinelli koji je koncem 18. stoljeća slikao za novu umašku župnu crkvu, no na temelju stilske analize ta je mogućnost odbačena.⁸²

78 NINA KUDIŠ BURIĆ, (bilj. 60), 531-532

79 VIŠNJA BRALIĆ, *Silazak Duha Svetoga*, Umag, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 532

80 BRANKO FUČIĆ, *Silazak Duha Svetoga*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 561

81 Jacopo Bassano, kasnorenesanski slikar venecijanske škole. Posjedovao obiteljsku radionicu u koju su bila uključena i četvorica sina slikara. Najpoznatiji po slikama sakralne tematike, pejzažima i *genre* temama.

UREDNICI ENCYCLOPEDIAE BRITANNICE, Jacopo Bassano, u: *Encyclopedia Britannica*,

<http://www.britannica.com/biography/Jacopo-Bassano>, 9. 8. 2015.

82 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 65), 532

Završje

Župa u Završju spomenuta je u darovnici patrijarha već 1102. godine.⁸³ U vizitaciji biskupa Danijela Sansonija spominje se da je župna crkva mala i skućena ali dobro uređena. Gaspare Negri i Marino Bozzatini obojica u svojim vizitacijama iznose podatak da je Završje pod svjetovnom vlasti mletačke obitelji Contareni.⁸⁴

Na drugom bočnom oltaru lijevo u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije nalazi se *Bogorodica od Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Rozalijom Limskom* (Slika 18.) čiji je autor Gaspare Diziani (1689.-1767.). Gaspare Diziani bio je slikar i graver rođen u Bellunu. Prvotno obrazovanje stekao je kod Gregoria Lazzarinija, a kasnije kod Sebastiana Riccija. Najpoznatiji po slikanju zidnih dekoracija i slika religijske tematike.⁸⁵ Višnja Bralić navodi da je Gaspare Diziani poznat kao jedan od "najdosljednijih Riccijevih sljedbenika".⁸⁶ Uz ovo djelo, sa Dizianijem može se povezati još i nepotpisana pala *Bezgrešnog začeca* koja se također nalazila na oltaru nekadašnje Župne crkve Blažene Djevice Marije od Krunice u Završju.

U gornjem dijelu kompozicije prikazana je Bogorodica u sjedećem položaju s Djetetom u krilu. Iznad Bogorodičine glave nalaze se dva anđela koji joj spuštaju krunu na glavu. Pod Bogorodicom kleče sveti Dominik i sveta Rozalija Limska. Dijete se nagnje prema svecu i pruža mu krunicu, dok Bogorodica krunicu spušta na otvoreni dlan svete. Između dvoje svetaca nalazi se *putto* u sjedećem položaju s ljiljanom u rukama. Uz *putta* nalazi se natpis *Gaspar Dicianus in Campo Russolo S. Galli Venetiarum/ Ex devotione Nobilis Pascalis Besengo anno Redempti/ Orbis MDCCLVIII mensis octobris*. Ovim natpisom ne samo da je poznato ime autora, već i ime naručitelja, plemića Pasqualea Besenghija i godina 1758. Duž rubova pale nalazi se petnaest medaljona sa prikazima otajstva koji su ukrašeni isprepletenim ružinim granama i cvjetovima. Ikonografija slijedi norme propisane Tridentskim koncilom, no, kao pratiteljica svetog Dominika ne javlja se Katarina Sijenska, nego sveta Rozalija Limska. Njezino pojavljivanje uz svetog Dominika uobičajeno je u mletačkom slikarstvu 18. stoljeća.

Gaspare Diziani se na ovom djelu iskazao kao kvalitetan majstor koji barata solidnim crtežom, dobro poznaje ljudsku anatomiju te vješto izvodi perspektivna skraćenja. Slikaru je pošlo za rukom prikazati prirodne pokrete te koloritom i potezima kistom dočarati osjećaje likova te atmosferu

83 MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, (bilj. 6), 147

84 IVAN GRAH, (bilj. 7), 115-136

85 Gaspare Diziani, u: *Dizionario degli Italiani*, <http://www.treccani.it/enciclopedia/gaspare-diziani/>, 10. 8. 2015.

86 VIŠNJA BRALIĆ, Djela mletačkih slikara, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 87

samog prizora. Također, smatra se da je najviša likovna kvaliteta ovog djela dosegnuta upravo u oblikovanju medaljona gdje do izražaja dolazi Dizianijeva svježina i vještina dočaravanja točno određenog trenutka. Višnja Bralić smatra da je upravo na ovoj pali Diziani naslikao jednog u nizu najuspjelijih Djeteta što potkrepljuje prirodnošću pokreta i voluminoznošću tijela.⁸⁷

Na drugom bočnom oltaru lijevo nalazi se *Bezgrešno začće sa svecima* (Slika 19.), također djelo Gasparea Dizianija. Bogorodica se nalazi u središtu gornjeg dijela kompozicije. Stoji na polumjesecu i spušta se prema mučenicima odjevenima kao rimski legionari.⁸⁸

Bezgrešno začće dogma je vezana uz Bogorodicu, prema kojoj je ona bila izuzeta od istočnog grijeha od trenutka začća. U početku se ovaj prikaz sastojao od susreta Joakima i Ane na Zlatnim vratima, no krajem 15. stoljeća, na temelju opisa žene iz Apokalipse, ustaljuje se novi ikonografski tip. Obično se prikazuje Bogorodica oborena pogleda, okrunjena vijencem zvijezda kako stoji na polumjesecu. U razdoblju baroka, često se pod Bogorodičinim nogama uz polumjesec javlja i zemaljska kugla te edenska zmija s jabukom u ustima.⁸⁹

Na pali *Bezgrašnog začća* vidljive su mnoge tipološke značajke s ostalim Dizianijevim radovima nastalima pedesetih godina 18. stoljeća. Moguće je zaključiti da lik Bogorodice potječe iz Tiepolovih Bogorodica, no vidljiv je i utjecaj Sebastiana Riccija.⁹⁰

Također, iako je na oba djela uočljivo majstorovo poznavanje dekorativnih elemenata rokoka, potrebno je naglasiti da se njegova djela ničim posebno ne ističu među uobičajenim sakralnim kompozicijama koje datiraju iz pedesetih godina.⁹¹

87 VIŠNJA BRALIĆ, Bogorodica od Ružarija sa sv. Dominikom i sv. Rozalijom Limskom, Završje, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 617-619

88 VIŠNJA BRALIĆ, Bezgrešno začće sa svecima, Završje, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre*, Zagreb, 2006., 620

89 BRANKO FUČIĆ, (bilj. 5), 164-165

90 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 74), 620

91 VIŠNJA BRALIĆ, (bilj. 78), 87

Zaključak

U slikarstvu župnih crkva umaško-oprtaljskog dekanata prevladava slikarstvo pod izrazitim venecijanskim utjecajem ili izravno iz radionica mletačkih majstora. Razlog tome je mletačka vlast nad istarskim teritorijem što je znatno olakšavalo dolazak venecijanskih utjecaja na istarsko tlo.

Također, prevladavale su teme koje su tada bile popularne u Venecije, što se prvenstveno odnosi na prikaze vezane uz Bogorodicu. Osobito popularne su bile razne varijante *sacra conversazione* te Bogorodica od Ružarija. Nerijetka je i pojava venecijanskih svetaca te osoba vezanih uz mletački politički život. Ipak, treba imati na umu da su varijante tih prikaze kvalitativno zaostajale, s obzirom da je mahom riječ o slabije poznatim venecijanskim majstorima, te da se radilo o periferiji pa se utjecaj mletačkog slikarstva nerijetko miješao s lokalnim utjecajima.

Potrebno je napomenuti i da većina iznošenih primjera u ovom radu, na žalost još nema atribuirane autore te je jedina sigurna informacija o njihovim autorima ta da su svakako sa mletačkog područja.

Među jednim od istaknutijih primjera slikarstva u župnim crkvama umaško-oprtaljskog dekanata od 1650. do 1750. godine svakako su djela Giuseppea Camerate, *Čudo svetog Servula* i *Mučenje svetog Servula*. Oba djela naručio je istaknuti porečki i novigradski biskup Gaspare Negri, koji je, kao pokrovitelj umjetnosti, poticao umjetničku produkciju i bio zaslužan za brojne narudžbe. Također, poticao je kultove lokalnih svetaca mučenika, što dovodi do toga da je naručio dvije oltarne pale sa prikazom svetog Servula. Giuseppe Camerata bio je jedan od omiljenijih biskupovih slikara te s obzirom na to bujska djela nisu jedina koja je od njega naručio.

Biskup Negri bio je zaslužan i za narudžbu *Bogorodice s Djetetom i svecima*, također u Bujama, u novije doba atribuiranu Santu Piattiju. Ikonografski program za koji se biskup odlučio naglašava njegovu obrazovanost te političke i kulturne veze s Venecijom.

U župnoj crkvi i Dajli nalazi se *Bogorodica s Djetetom, svetim Ivanom Krstiteljem i svetim Lovrom*, djelo Giovannija Carboncina. Dajlu je nakon 1273. godine posjedovala obitelj Sabini te je poznat podatak da su od 1656. do 1674. godine financirali obnovu župne crkve. Tom je prilikom od Carboncina naručena nova oltarna pala, za koju je također bila zaslužna obitelj Sabini.

Oltarna pala koja prikazuje *Svetu Luciju i Apoloniju* iz župne crkve u Svetoj Mariji na Krasu, donedavno je smatrana djelom nepoznatog autora, iako se na temelju stilskih značajki dovodila u vezu s Angelom de Costerom. Atribucija je u novije vrijeme potvrđena pronalaskom arhivskog podatka koji navodi da je bratovština naručila spomenuto djelo 13. prosinca 1715. za oltar župne

crkve u Svetoj Mariji na Krasu. Ovakva potvrda je značajna iz razloga što se o Angelu de Costeru zna jako malo podataka. Do sad su bila poznata samo njegova djela u Piranu te je doista značajno njegovom opusu dodati još jedno potvrđeno djelo.

U Završju su poznata dva djela mletačkog slikara Gasparea Dizianija. Na *Bogorodicu od Ružarija sa svetim Dominikom svetom Rozalijom Limskom* se i potpisao. Osim autora, iz potpisa se saznaje i ime naručitelja, plemića Pasqualea Besenghija, te godina 1758. Drugo njegovo djelo, *Bezgrešno začéće*, nije potpisano, ali mu se atribuirana temelju usporedbe stilskih značajki.

No, ne treba radi toga perifernim djelima umanjivati važnost. Naprotiv, radi se o vrijednim dopunama krnjeg opusa slabo poznatih slikara koje pomažu dobivanju cjelovite slike o stilu i djelovanju pojedinih majstora.

Popis literature:

ANĐELKO BADURINA, Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb, 2006.

MARIJAN BARTOLIĆ, IVAN GRAH, Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije, Pazin, 1999.

VIŠNJA BRALIĆ, Prilog tumačenju svetačkih vizija na slikama Francesca Zanelle u Bujama, u: Peristil, Zagreb, 2012..

VIŠNJA BRALIĆ, Slike Giuseppea Camerate u crkvi sv. Servula u Bujama, u: Acta Bullearum I., Buje, 1999.

VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, Slikarska baština Istre, Zagreb, 2006.

MLADEN JUVENAL MILOHANIĆ, Povijesni hod crkve Majke Milosrđa, Buje (1497.-1997.), u: Acta Bullearum I., Buje, 1999.

VESNA KAMIN KAJFEŽ, Prispjevek k opusu Angela de Costerja, u: Zbornik za umetnosno zgodovino, 2010.

NINA KUDIŠ BURIĆ, Matteo Ponzzone, u: Istrapedia,

<http://istrapedia.hr/hrv/673/ponzone-poncun-matteo/istra-a-z/> 6. 9. 2015.

NINA KUDIŠ, DAMIR TULIĆ, Tra Veneto, Friuli, Istria e Dalmazia. Giovanni Carboncino, Cavaliere/ Zuanne cavaliere Carboncini, un pittore del Seicento veneziano riscoperto, u: Arte documento, 2009.

GIUSEPPE FIOCO, Giambattista Langetti, u: Dizionario biografico degli Italiani, [http://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-langetti_\(Enciclopedia-Italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-langetti_(Enciclopedia-Italiana)/) 6. 9. 2015.

IVAN GRAH, Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici 1588.-1808., u: Croatica Christiana, 1986.

MARIA BARBARA GUERRIERI BORSOI, Carlo Dolci, u: Dizionario biografico degli Italiani, 1991. [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_(Dizionario-Biografico)/) 6. 9. 2015.

SERGIJE JELENIĆ, Sakralno bogatstvo Umaga i okolice, Umag, 1997.

ENRICO LUCCHESI, Gaspare Negri, vescovo di Cittanova e Parenzo, un mecenate del Settecento in Istria, u: Saggi e memorie di storia dell arte, 2006.

RADMILA MATEJČIĆ, Barok u Istri i Hrvatskom primorju, u: Barok u Hrvatskoj, Zagreb, 1982.

LUIGI PARENTIN, Cittanova d Istria, Trst, 1974.

ANTONINO SANTANGELO, Inventario degli oggetti d arte d Italia, Rim, 1935.

MARIA GIOVANNA SARTI, Luca Giordano, u: Dizionario biografico degli Italiani, 2001.,

[http://www.treccani.it/enciclopedia/luca-giordano_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/luca-giordano_(Dizionario-Biografico)/) 6. 9. 2015.

NELLO TARCHIANI, Carlo Dolci, u: Dizionario biografico degli Italiani, 1932.

[http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_\(Enciclopedia-Italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-dolci_(Enciclopedia-Italiana)/) 6. 9. 2015.

UREDNICI ENCICLOPEDIAE BRITANNICE, Lepantska bitka, u: Encyclopaedia Britannica,

<http://www.britannica.com/event/Battle-of-Lepanto> 2. 8. 2015.

UREDNICI ENCYCLOPEDIAE BRITANNICE, Jose de Ribera, u: Encyclopaedia Britannica,

<http://www.britannica.com/biography/Jose-de-Ribera> 6. 9. 2015.

UREDNICI ENCYCLOPEDIAE BRITANNICE, Guido Reni, u: Encyclopaedia Britannica,

<http://www.britannica.com/biography/Guido-Reni>, 8. 8. 2015.

UREDNICI ENCYCLOPEDIAE BRITANNICE, Jacopo Bassano, u: Encyclopaedia Britannica,

<http://www.britannica.com/biography/Jacopo-Bassano>, 9. 8. 2015.

Popis reprodukcija:

1. Santo Piatti, (?), *Bogorodica s Djetetom i svecima*, 1732.-1742., Župna crkva svetog Servula, Buje

2. Giuseppe Camerata, *Čudo svetog Servula*, 1725.-1738., Župna crkva svetog Servula, Buje

3. Giuseppe Camerata, *Mučenje svetog Servula*, 1725.-1738., Župna crkva svetog Servula, Buje

4. Giovanni Carboncino, *Bogorodica s Djetetom, svetim Ivanom Krstiteljom i svetim Lovrom*, 1692.,
Župna crkva svetog Ivana
Krstitelja, Dajla

5. Gaspare Vecchia, *Sveti Petar iz Alcantare*, Župna crkva svetog Vida i Modesta, Grožnjan

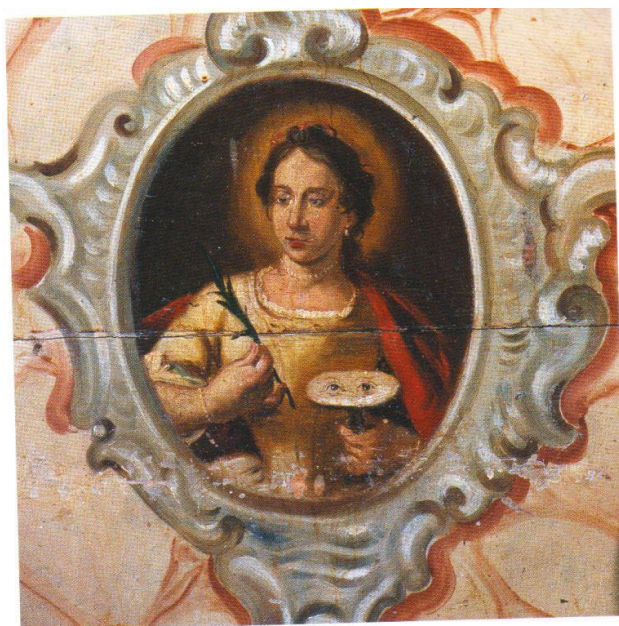
6. Nepoznati slikar, *Susret na Zlatnim vratima*, prva polovica 18. stoljeća (?), Župna crkva svetog Vida i Modesta, Grožnjan

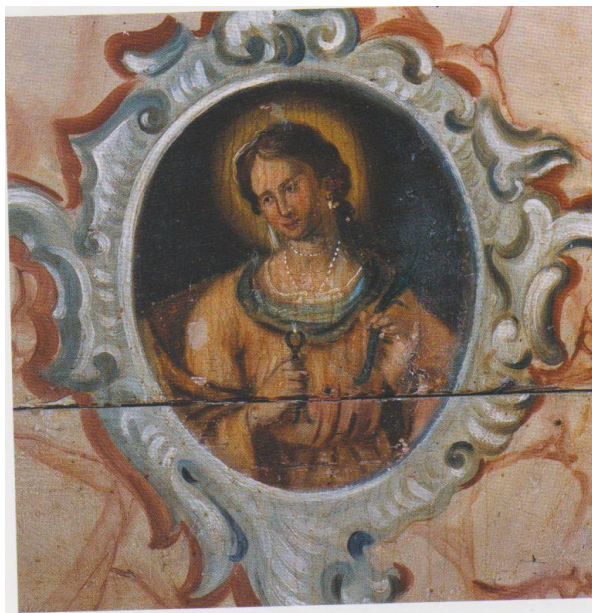
7. Nepoznati slikar, *Bogorodica s Djetetom na prijestolju, svetom Katarinom i Lucijom*, druga četvrtina 17. stoljeća, Župna crkva svetog Petra i Pavla, Kršete

8. Nepoznati slikar, *Sveta Lucija*, sredina 18. stoljeća, Župna crkva svetog Petra i Pavla, Kršete

9. Nepoznat slikar, *Sveta Apolonija*, sredina 18. stoljeća, Župna crkva svetog Petra i Pavla, Kršete

10. Nepoznati slikar, *Sveta Apolonija i sveta Margareta*, druga četvrtina 17. stoljeća, Župna crkva svetog Petra i Pavla, Kršete

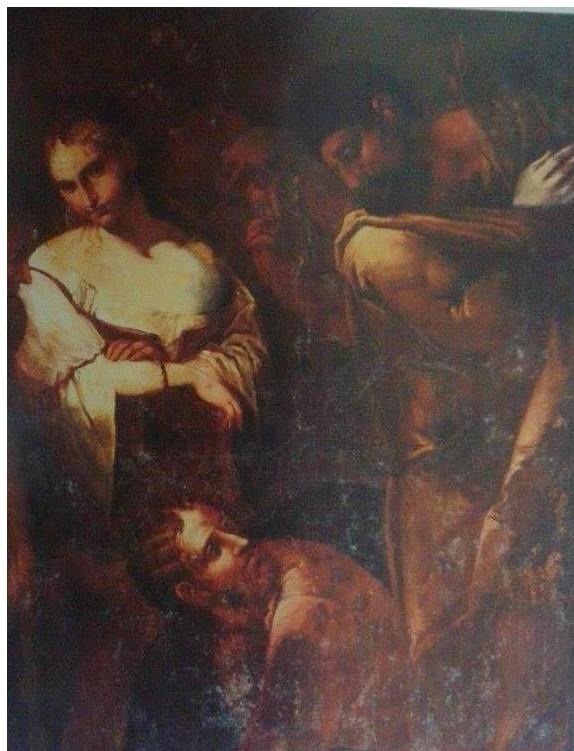
11. Nepoznati slikar, *Bogorodica Žalosna*, prva polovica 18. stoljeća, Župna crkva svetog Martina, Momjan

12. Nepoznati slikar, *Bogorodica Karmelska s Djetetom, svetom Katarinom, i svetom Uršulom*, posljednja četvrtina 17. stoljeća, Župna crkva svetog Mihovila arkandela, Nova Vas

13. Nepoznati slikar, *Krist i preljubnica*, osmo ili deveto desetljeće 17. stoljeća, Župna crkva svetog Ivana apostola, Savudrija

14. Nepoznati slikar, *Sveta Lucija*, 1685., Župna crkva svetog Ivana apostola, Savudrija

15. Angelo de Coster, *Sveta Lucija i Apolonija*, početak 18. stoljeća, Župna crkva Blažene Djevice Marije od Milosti, Sveta Marija na Krasu

16. Giacomo Alugaro, *Bogorodica od Svetog Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Katarinom Sijenskom*, 1650., Župna crkva svetog Pelegrina, Umag

17. Nepoznati autor, *Silazak Duha Svetoga*, 1744., Župna crkva svetog Pelegrina, Umag

18. Gaspare Diziani, *Bogorodica od Ružarija sa svetim Dominikom i svetom Rozalijom Limskom*, 1758., Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije, Završje

19. Gaspare Diziani, *Bezgrešno začéce sa svecima*, Župna crkva Blažene Djevice Marije, Završje

